

BİLGİNİN KÜRESELLEŞMESİNDE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ MANİPÜLATİF ROLÜ

Dr. Gürcan Şevket AVCIOĞLU
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
gsavcioglu@selcuk.edu.tr

Özet

Bugünün toplumlarında bilginin kaynağı olan bilim ve teknoloji, yapısı gereği mekanik bir dünya algısına yol açar. Mekanik bir dünya algısı ve bilgi eksenli dünya tasavvuru, normal bir bilimsel ve teknolojik gelişmenin sonucu olarak düşünülse de, eleştirel kuramlar tarafından toplumları manipüle edici bir karakteri olduğu gerekçesiyle eleştirilir. Bu eleştirilere göre bilgi, kendi mecrasında akmamaktadır. Onun yönlendiricileri vardır. Sosyo-ekonomik ve sosyo-politik kaynaklarca şekillendirilir ve kitle iletişim araçları ile manipüle edilir. Bu yüzden kitle iletişim araçları toplumlarda eşitlik ve demokrasiyi sağlama potansiyeli taşımasına rağmen bunu gerçekleştirememektedir. Bu çalışmanın amacı, günümüzde artık tartışma konusu olmayan, bilgi toplumu olmanın gerekliliğini savunurken duruma başka bir açıdan bakmayı sağlamaktır. Bu sebeple çalışmadaki argümanlar eleştirel görüşlerle sınırlıdır.

Anahtar Kelimeler : Bilginin küreselleşmesi, mekanik dünya algısı, medyanın ideolojik manipülasyonu, bilgi-değer sistemi.

THE MANIPULATIVE ROLE OF MASS MEDIA IN THE GLOBALIZATION OF INFORMATION

Abstract

Science and technology, which are the sources of information in today's societies, lead to a mechanical view of the world by virtue of their nature. Although the perception of a mechanical world and the vision of an information-based world can be seen as a natural result of scientific and technological developments, they are criticized by critical theories on the grounds that they have a manipulative. According to these criticisms, information is not flowing in its own course. There are those who manipulate it. It is shaped by socio-economic and socio-political sources and manipulated by mass media. Therefore, although mass media have the potential to provide equality and democracy in society, they can not achieve this. The purpose of this study is to look at the matter from a different perspective while maintaining that being an information society, which is no longer a subject of debate today, is a must. Thus, the ideas presented in the study are limited to critical views.

Key words: Globalization of information, perception of a mechanical world, ideological manipulation of media, information-value system.

GİRİŞ

Küreselleşme konusu genellikle iki temel ekseninde değerlendirilir. Bunlar ekonomik kurum ve araçların küreselleşmesi ve sosyo-kültürel küreselleşmedir.

Küreselleşmeyi tarif etmek için kullanılan bu iki alan pratikte fayda sağlasa da gerçekte anlamlı değildir. Çünkü söz konusu olan eğer gelişmiş Batı ekonomisinin unsurları ya da sosyo-kültürel yapısının küresel yayılmasıysa şu kesin olarak bilinmektedir ki, Batı toplumlarının ekonomik yapılarıyla sosyal kültürel yapıları birbirini doğuran, ayrışması mümkün olmayan sosyo-ekonomik yapılardır. Bir başka ifade ile Batının maddi kültürüyle manevi kültürünü birbirinden ayırmak imkânsızdır. Maddi ve manevi kültürün bu şekildeki bütünlüğü bir çok Batılı kuramcı tarafından dile getirilmiştir. Yani küreselleşme bu bütünlüğün göz ardı edilmesiyle tanımlanamaz.

Dolayısıyla küreselleşme, maddi araçlar yoluyla manevi unsurların da yaygınlaşmasını ifade etmek için kullanılır. Bu bakımdan kitle iletişim araçları, yalnızca birer maddi araç değil aynı zamanda birer manevi kültür taşıyıcısıdır. Kitle iletişim araçlarının taşıdığı kültürel bütünlüğün altında yatan “bilgi” anlayışını ve birikimini de göz ardı ederek küreselleşme anlaşılamaz. Batının gelişmişliğinin bilgi ile açıklanması yeni bir durum değildir. Fakat küreselleşmenin tanımı içinde Batının bilgisinin yayılması ifadesi anlamlı olacaktır. Bu bilgi, tartışmalı olarak bazen bilimsel bilgi bazen de tek tipleştirilmeye sebep olan kültürel bilgi olarak algılanır. Kültürün tek tipleştirme biçimleri kitle kültürü veya popüler kültür olarak tanımlanır. Bilginin mahiyetine olan itirazlara rağmen bugün bilgi toplumundan bahsedilmekte, bu toplum tipi zaman itibarıyla toplumsal yapıların en gelişmiş seviyesi olarak değerlendirilmektedir. Bilgi toplumunun bilgi üretme, işleme ve

iletme araçları kitle iletişim araçlarıdır ve bunlar bugünkü küreselleşmenin şeklini ve niteliğini belirlemektedir.

Gelinen noktada şunu söylemek gerekir. Batı birkaç yüzyıldır kültür ve medeniyetini kısaca bilgisini dünyaya yaymaktadır. Bu yayma işlemini bugün, günün bilgi üretme, işleme ve aktarma araçları olan kitle iletişim araçlarıyla gerçekleştirmektedir.

Kitle iletişim araçlarının yaygın şekilde kullanılmasıyla, küresel düzeyde kültür alışverişinin artacağı düşünülür. Bilgi alış veriş sayesinde toplumlar ve kültürler arası etkileşim daha demokratik olacaktır. Böylece hümanist değerler hakim konuma gelecek, toplumlar arasındaki eşitsizlikler giderilecektir. Kitle iletişim araçlarının taşıdığı imkanlar bunu gerçekleştirebilecek niteliktedir. Fakat bugün kitle iletişim araçlarının küresel ölçekteki etkililiğine rağmen, toplumlar arasında eşitlikten çok, bir bilgi hiyerarşisinden bahsedilmekte, hiyerarşinin üstünde olanlar tarafından bilgi üzerinde, hakimiyet kurulduğu iddia edilmektedir. Dolayısıyla kültürler arası etkileşimin içeriği değil şekli değişmektedir. Antropolojik terimlerle açıklamak gerekirse, kitle iletişim araçlarının, kültürleşme sağlayarak demokratik etkileşim süreçleri doğurmak yerine, kültürleme, yani bilgice üstün olan Batıdan diğer toplumlara kültür dağıtması şeklinde bir etkileşim doğurduğu tartışılmaktadır. İşte bu noktada kitle iletişim araçlarının Batının bilgisi lehine manipülasyon araçları olarak kullanıldığı düşünülür.

Bu çalışmada kitle iletişim araçları, küreselleşme ve medya manipülasyonu çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu değerlendirme, bilim ve teknolojinin gelişmesiyle oluştuğu düşünülen yeni toplum tiplerini eleştirel bir bakışla ele alan görüşlerle sınırlıdır. Bu anlamda ideoloji, popüler kültür, kitle kültürü gibi kavramlar eleştirel yaklaşımlar açısından ele alınmaktadır.

BİLGİ EKSENLİ MEKANİK DÜNYA TASAVVURU

Bilgi, toplumsal yapılar gibi onlarla birlikte gelişme göstermiştir. Bilgi anlayışındaki değişme, Comt'un ileri sürdüğü, her ne kadar aydınlanmaya karşı tavrı olumsuz olsa da, (Swingewood, 1998: 60) teolojik, metafizik ve pozitif aşamalarla eşdeğerdedir. Toplumsal evrime paralel olarak bilginin içeriği tanrısal, doğa üstü ve bilimsel aşamaları izlemiştir. Bilginin gelişimi ile ilgili evrimci genel görüş bu aşamalarla özetlenebilir. Bilgi kaynağı olarak doğa ve insanın başat hale gelmesi yani bilginin dünyevileşmesi teorik olarak aydınlanmaya dayanır. Aydınlanma anlayışına göre, “aydınlanmak isteyen insanın kendisi, aydınlatılması istenen şey de insan hayatının anlam ve düzenidir, önceleri hayatın düzenini ayarlamış olan değerler, formlar canlılıklarını yitirince yeni bir düzene kılavuzluk edecek düşünceler aranır” (Gökberk, 1996: 325). Böylece aydınlanma düşüncesiyle dünyanın düzeni pozitif bilimlerin sağladığı bilgi ile yeniden kurulmaya başlanmıştır.

Dünyanın ve evrenin keşfiyle ilgili gelişmeler, sağlanan bilgiler, insanın dünya algılamasını değiştirmeye başlamıştır. Bu algılayış temelde mekanik niteliktedir. Dünya ve insan hayatı mekanik kurallar çerçevesinde değerlendirilir. Mumford'un ifadesiyle, “mekanik yeni dünya kurulmuştur” bu mekanik yeni dünya bir Tanrı, bir din gibi aklı zaptetmiştir. Her yeni başarılı icat, gerek doğal dünyanın gerekse insan kültürünün çeşitli sembollerinin yerini yalnızca makinanın ölçüsüne göre kesilmiş bir çevreye bırakmasına neden olmuştur (Mumford, 1996: 45). Aynı durum Habermas tarafından, eylem yönlendirici evren imgelerinin ve kültürel geleneğin sekülerize edilmesi ve toplumsal eylemin rasyonelleştirilmesi (Habermas, 1997: 33) olarak değerlendirilir. Bu nedenle, bilginin hakimiyeti, bugünkü bilgi toplumunun ve kitle iletişim araçlarının bilgiyi yaygınlaştırmasının temelleri burada aranmaktadır.

İnsan ve doğa bilgisinin mekanikleştirilmesi, Aydınlanma düşüncesinde, toplumsal tarih açısından Batı burjuva düşüncesinin gelişmesinde önemli bir

aşamayı simgelemesi olarak değerlendirilir (Goldmann, 1999: 33). Daha açık bir ifadeyle, bilginin mekanikleşmesi Batı kapitalizminin gelişmesiyle birlikte gerçekleşmiştir. Burjuva değerlendirme ölçütlerine göre, “kurtarıcı teknoloji söylemi ekonomik, politik ve askeri düzenin gezegen ölçeğinde yeniden biçimlenmesi için çizilen işlemsel şemanın somut görüntüsüdür (Mattelart, 2004: 10). Kapitalizm ve yeni dünya ilişkisini Mattelart şu şekilde örneklendirir, Leibnez ve çağdaşları için düşünceden tasarruf etmek için bilginin sıkıştırılması yönündeki icatlar ve daha çabuk hesap yöntemleri arayışı, çağdaş kapitalizmin oluşumunun ve gelişiminin ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlamaktadır (Mattelart, 2004: 12).

Mattelart’ın Aydınlanma düşüncesini kapitalist gelişimle bağdaştırması bilgi toplumunun tarihini ve altında yatan sebepleri ortaya çıkarmak amacını taşımaktadır. Teknolojik bilginin gerçekte hangi amaca hizmet ettiği bu tarihsel gelişimden çıkarılabilirse, bilginin ideolojik ve manipülatif karakteri de tespit edilebilir. Bilgi toplumuna eleştirel gözle bakan bir çok düşünürün yaptığı da budur.

Bu eleştirel yaklaşımda bilimsel bilgiye ve teknolojiye verilen önem, aslında onların tek başlarına bir anlama sahip olmadıkları düşüncesiyle eleştirilmektedir. Bilimsel bilgiye ve teknolojiye bağlı olarak ortaya çıkan mekanik toplum tasavvurunun, toplumları manipüle edici etkisi daha anlamlı hale gelmektedir. Bu manipülasyon araçlarını ellerinde bulunduran ve kitleleri tek taraflı olarak etkileyen başta burjuva olmak üzere yönetim gücünü elinde bulunduran elitlerdir. Kısaca bilgi üretme, işleme ve aktarma gücünü ve kitle iletişim araçlarını elinde bulunduran bu sınıflardır.

Kapitalizmin veya Batı toplumlarının bilgi sistemi olarak ortaya çıkan yapının küreselleşmesi söz konusu sorunu gündeme getirmektedir. Bu bilgi-değer sistemi, kitle iletişim araçlarıyla dünyayı kuşatarak evrensel sembolik değerler sistemi yaratmaktadır. Kültürel temasların artması ile ortaya çıkan anlaşmazlıkları ortadan kaldıracığı düşünülen, bu ortak semboller ve evrensel değerlerdir. İşte bu

noktada kitle kültürü, popüler kültür kavramları ortaya çıkar. Bu kavramların ifade ettiği şey, her toplumun kendine has bilgisinin yıpranması, kapitalist sistemin oluşturduğu bilim ve teknoloji payandalı bilgi-değer sisteminin bütün toplumları kapsamıdır. Kısacası mekanik olarak her şeyi düzenleme çabasındaki kapitalist üretim ve tüketim ağı ile bilim ve teknoloji iç içe geçerek toplumları manipüle etmektedir. Yaratılan bu düzene uyma ise kitlelere düşen bir sorumluluktur.

BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞ VE MEKANİK DÜNYA ALGISI; BİLGİ TOPLUMU VE EKONOMİK DEĞERİ

Bilgi toplumu tanımı yeni bir toplumsal formasyonu tarif etmek amacıyla kullanılmaktadır. “Bilginin belirleyici önemini vurgulamak açısından bazen ‘bilgi’ bazen de ‘enformasyon’ toplumu tanımları kullanılmaktadır” (Belek, 1997: 150). Bilgi toplumu yeni bir ekonomik ve sosyal örgütlenme biçimi olarak sanayi sonrası bir aşamayı da ifade etmektedir. Sanayi sonrası toplumun özelliklerini Daniel Bell aynı zamanda bilgi toplumunun özellikleri olarak ele alır.

Bilgi toplumunu olumlu bir toplumsal değişme olarak değerlendiren Bell, endüstri ötesi toplumun sosyal ve ekonomik yapısındaki değişmelerle ilgilenmektedir. Endüstri ötesi toplumu beş bileşimle tanımlamaktadır. 1. ekonomik sektörde, maddi mal üretiminden hizmet sektörüne geçiş, 2. mesleki dağılımda, profesyonel ve teknik sınıfların artışı, 3. gelişmenin ve politikanın kaynağı olarak teorik bilginin merkezi önem kazanması, 4. teknolojinin kontrolü, 5. Yeni bir entelektüel teknoloji yaratılması (Belek, 1997: 143).

Ekonomik ve sosyal sistemdeki bu değişiklikler bilgi toplumunu tanımlamak için gösterge sayılmaktadır. Teknoloji ve bilimin yarattığı bilgi merkezli toplumun Bell’e göre iki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar, 1. bilim ve akıl yürütmeye dayalı değerlerin rolünün toplumun temel kurumsal gereksinimleri olarak ortaya

çıkması, 2. kararların daha teknik bir nitelik kazanması böylece de bilimcilerin ve ekonomistlerin politik sürecin içine daha doğrudan girmeleridir (Belek, 1997: 143).

Görüldüğü gibi bilgi toplumu mekanik dünya algılayışının ileri bir toplumsal örneğini vermektedir. Bu mekanik dünya, bilimcilerin ve ekonomistlerin manipülatif etkileriyle şekillenmektedir. Bu görüşü göre doğal durumda ne insanlar ne de toplumlar mekanize değildir. Ancak, belirli toplumsal güçlerin üretim çıkarlarının gereği olarak kurulum ve mekanikleştirilir.

Bilgi üretme ve yaymanın ekonomik sistemle ve üretim çıkarlarıyla iç içeliği Lyotard (1994: 20) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir; Bilgi kullanıcılarının ve arz edicilerinin arz ettikleri ve kullandıkları bilgiyle ilişkileri, mal üretici ve tüketicilerinin, ürettikleri ve tükettikleri mallarla olan ilişkilerinin gerçekleştiği bir ekonomik değer formunda gerçekleşmektedir. Bilgi satılmak üzere üretilmektedir. Böylece bilgi kendinde bir amaç olmaktan uzaklaşmakta, amaç mübadele olmaktadır.

Bu durumda bilgi toplumundan bahsederken kapitalist ekonomik sistemden bağımsız bir toplumsal yapıdan bahsedilememektedir.

BİLGİ - DEĞER SİSTEMİ VE MEDYANIN İDEOLOJİK MANİPÜLASYONU

Kapitalist temelli bilgi-değer sistemi, varlığının devamını ve meşruiyetini ideolojiler aracılığı ile sağlamaktadır. Meşrulaştırma araçları kitle iletişim araçlarıdır. Bu araçlar yoluyla toplumların algılayış biçimlerine etkide bulunmaktadır. Algılayış biçimlerine etkide bulunmanın bir yolu ideolojidir ki, ideoloji, “anlamın toplumsal üretimi” (Fiske, 1996: 214) olarak değerlendirilebilir. Buna göre, “medyanın en önemli işlevi, anlamın toplumsal inşasında üstlendiği ideolojik işlevdir” (Hall, 1997: 77). Yine Hall’a göre, günümüzde iletişim teknolojileri, kurumları ve ilişkileri tanımlar ve inşa eder, siyasal alanın inşasına yardım eder,

üretken ekonomik ilişkileri dolaylılar, modern endüstriyel sistemler içinde maddi bir güç haline gelir, bizzatı teknolojik olanı tanımlar, kültürel olana hükmederler (Hall, 1997: 84). Medyanın bu temel işlevi, ideolojik örgü içinde kültürlerin sınırlarını korumaktır. Bazı görüş ve değerler kabul edilebilirlik sınırları içinde tutulurken, diğerleri meşru olmayanlar şeklinde tanımlanır (Shoemaker-Reese, 1997: 103). Medyanın kültür ideolojisi, sadece davranışlar üzerinde değil bilinç biçimleri üzerinde de etkilidir. Eleştirel teorinin katkısı, ideolojinin, failerin (toplum içinde eylemde bulunan herkes) dünya görüşüne yön veren bir ideolojik “yanlış bilinç” olduğu iddiasıdır (Geuss, 2002). Anlamlandırmalar ve bilinç üretimi toplumun kültürel kodlarını yönlendirdikçe mevcut sosyo-ekonomik sistem meşruluğunu devam ettirir.

Kültür kodları, bir takım tanımlama ve sınıflamalar ile bir takım mitlere başvurulmuş olarak oluşturulur. Barthes'e göre “mit, bir kültürün, gerçekliği ya da doğanın bazı görünüşlerini açıklamasını ya da anlamasını sağlayan bir öyküdür”, yine Barthes'e göre, mitlerin temel işlevi, belirli bir tarihsel dönemde egemen olmayı başarmış bir toplumsal sınıfın, kendi kökenlerini ve siyasal, toplumsal boyutlarını gizlemiş olarak topluma yaydıkları anlamlardır (Barthes, 1973'ten aktaran; Fiske, 1996: 118-119). Kitle iletişim araçları ile topluma yayılan mitler Schiller tarafından “manipülasyon ve paketlenmiş bilinç içeriği oluşturan beş temel mit” şeklinde ele alınır. Bu mitler, bireysellik ve kişisel tercih miti; yansızlık miti; değişmeyen insan tabiatı miti; sosyal çatışmanın mevcut olmadığı miti; medya plüralizmi mitidir (Schiller, 1993). Bütün bu mitler aslında kapitalist ekonomik sistemin meşruluğunu pekiştirme amacıyla kültürel kodlar olarak toplumun içselleştirmesine çalışılmaktadır.

Her bir mitin anlamı toplumsal gerçekliklerle karşılaştırıldığında bu mitlerin ideolojik manipülasyonu anlaşılır. Örneğin bireysellik ve kişisel tercih mitinde,

gelişmiş Batı toplumlarının en karakteristik ve en üstün vasfı olarak özgür davranış ve özgür seçim hakkı olduğu ileri sürülür. Fakat, böyle bir özgürlük hakkı ne Batı toplumlarının kendi içinde, ne de dünyanın geri kalanında vardır (Schiller, 1993: 21). Gerçekte seçim şansının olmayışını Güneş (1995: 102) şu şekilde ifade etmektedir; medya karşısında bireyin seçici ya da iradi davrandığını söylemek güçtür. Hangi radyo ve televizyon kanalında neyi izleyeceğimiz, hangi gazete veya dergide neleri okuyacağımız konusunda tamamen özgür olduğumuz söylenemez. Medya, varolan toplumsal eğilimleri sınıflandırarak hedef kitlelerini belirler ve bağımlılık ilişkilerini güçlendirmek ister.

MEDYANIN KÜLTÜREL MANİPÜLASYONU

Kitle kültürü tanımlaması kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Kültürün kitleleşmesi bir anlamda tekdüze bir kültürü tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Aynı zamanda kitle kültürü kavramı tekdüzeleştirici, eşitleyici niteliği ile kültürleri ve insan yığınlarını vasat bir seviyede tutmak şeklinde değerlendirilir. Özetle kitle kültürü daha çok televizyon, radyo, sinema, basın ve reklam gibi kitle iletişim araçlarının oluşturduğu toplumsal davranış, bilgi, yaşam ve düşünce biçimini belirtmek için kullanılmaktadır (Tolan, 1996: 225).

Kitle iletişim araçları, özellikle de televizyon, ekonomik, toplumsal, bölgesel ve dini farklılıkları aşarak ortak deneyimler yaratmaktadır. Böylesi bir yapı insanların standartlaşmış tepkilerde bulunmasına yol açan kültürel kodlar üretmekte ve bunları toplumda egemen kılmaktadır. Aynı anda farklı programlar yayınlanmasına karşın bu programların tümü belli kodlar yani anlam üreten ve insanları eylem yapmaya iten gizli yapıları pekiştirmektedir (Güneş, 1995: 104). Anlam üreten bu gizli kodlar iletişim çalışmalarında içerik çözümlenmeleriyle ortaya çıkarılabilmektedir. Bu içerik çözümlenmeleri, kitleleri yönlendirme metodu olarak kategorileştirme ve ikili karşıtlıkların (dikotomi) kullanıldığını göstermektedir, “bir sistem içinde kavramsal kategoriler inşa etmek, anlam yaratmanın özüdür ve bu sürecin kalbinde ikili karşıtlık olarak nitelenen yapılar vardır” (Fiske, 1996: 153). Yaygın olarak kullanılan bu ikili karşıtlıklar ve kategorileştirmeler, kurulu sosyo-ekonomik sistemin meşruiyetini dolayısıyla sürekliliğini sağlamak amacıyla; bilimsel olanla-bilimsel olmayan, modern olanla-geleneksel olan, moda olanla-modası geçmiş olan, beğenilebilecek olanla-beğenilmeyecek olan, normal olanla-normal dışı olan vs. şeklinde yansıtılır. Böylelikle kitleler içindeki, topluluktan kopmuş, atomize olmuş bireyler, farz edilen çoğunluğun (kategorinin), zevk, istek, heves ve

amaçlarına katılmış olur. Toplumdaki birey toplum standartları olarak öne sürülen bu anlamları benimser.

Kitle toplumunda, kitle kültüründen bahsederken, kültürün toplumun kendi yaratması olmak yerine, kültür yaratmanın, işlevi ve görevi kültür yaratmak olanlara devredildiği anlaşılmaktadır. Schiller bu durumu Amerika'daki medya menajerlerini örnek vererek açıklamaya çalışır, “medya menajerleri, imajların ve haberlerin yaratılması, işlenmesi, rafine edilmesi, dolayısıyla inançlarımızı, tutumlarımızı ve davranışlarımızı belirleme işini üstlenirler” (Schiller, 1993: 9). Bu noktada kültürün oluşmasında bir kültür endüstrisinden bahsedilmektedir. Gelişme, ilerleme, üretme ve tüketme olgularına ait mitler kitlelerin düşünce, davranış ve tutumlarına hükmetme amacıyla kitle iletişim araçları yoluyla aktarılır. Dolayısıyla “modern kitle toplumunda kültür, kendine özgü üretim koşulları olan ve ancak ekonomik sistemin bir parçası olarak değerlendirilmesi mümkün olan bir endüstridir” (Güneş, 1995: 130).

Bu anlamda kültür endüstrisi, kitle iletişim araçları uzmanları tarafından iletilen değerleri içermektedir (Swingewood, 1996: 35). Bu değerler gelişmiş kapitalist sistemle yönetilen toplumlarda burjuvanın ideolojik manipülasyonunu gerçekleştirir. Örneğin kitle kültüründe sanat, statükoya, baskın ekonomik ve siyasal düzenin değerlerine direnmeye uygun değildir. Geniş türdeş bir kitleye seslenen sanat gibi kitle kültürü ürünleri yaratıcılığa imkan tanımaz (Swingewood, 1996: 25). Kültür endüstrisi, kitlelerin bilinç veya bilinçsizlikleri üzerinde spekülasyon yaparken, kitleler ikincildir, hesaplanmışlardır ve mekanizmanın eklentileridirler (Adorno, 2012: 110). Frankfurt Okuluna göre, kitle iletişim araçları burjuva kültürünü kitlelere empoze eder. Bu kültürün mantığı mekanik işleyişle belirlenmiş üretim-tüketim dengesini sürdürmektir. Sonuçta, siyasal, kültürel,

ekonomik, bilimsel trendlerin evrensel temalarla zenginleştirildiği, nerede yaşarsa yaşasın çağdaş insanın zevk, eğlence, beğeni gibi eğilimlerinde benzerlik gösterdiği anlayışını egemen kılan bir söylemle karşılaşılır. Her toplumun kendine özgü duygu, düşünce, davranış ve alışkanlıklarından vazgeçerek ortak ve genel bir dünya görüşü etrafında toplandığı iddia edilir (Güneş, 1995: 127).

Bu şekilde ortak ve genel bir dünya görüşünün yeryüzündeki hakimiyeti ancak bütün insanlığın algılayışının mekanikleşmesiyle mümkün olabilir. Meşruiyet sağlayıcı bilim ve teknoloji gibi araçlar ortak bir ideolojinin ve kültürün tahakkümünü mümkün kılabilir. Ancak Frankfurt okulu eleştirisi bağlamında bu ortak ideoloji, burjuva ideolojisidir ve tekdüzeleştiricidir.

SONUÇ

Platon bir sitenin nüfusunun en uygun durumunu, tek bir konuşmacının sesini duyabilecek yurttaşların sayısı ile tanımlar (Mattelart, 2004: 39). Lewis Mumford'un Platon'dan aktardığı bu ifade artık günümüz toplumları için de geçerlidir. Bugün kitle iletişim araçları site devletinin bu özelliklerini sağlayacak imkanlara sahiptir. Mekan, bir site olamayacak kadar geniş olmasına rağmen iletişim, bir site oluşturacak kadar birleştirici hale gelmiştir. "Zaman ve mekânın sıkışması" anlamında küreselleşme, dünyanın çeşitli parçalarının artan ilişkisi, etkileşim ve karşılıklı bağımlılığı olarak tanımlanır (Timisi, 2003: 110). Dünyayı görüş tarzımızı değiştiren zaman ve mekân sıkışması, bir yandan hayatın hızının artmasını, diğer yandan mekansal engellerin ortadan kalkmasını ifade eder (Harvey, 1999: 270). Zaman o kadar hızlı akmaktadır ki bazen bu Toffler'ın (1996) işaret ettiği gibi insanların bu hıza ayak uyduramama endişesi gelecek korkusuna,

şoka ve psikolojik hastalıklara sebep olabilmektedir. Mekan ise ulaşım açısından bir sorun olmaktan çıkmış ve herhangi bir mekana bağlılık önemini yitirmiştir.

Bu gözlemler ve deneyimler çerçevesinde küreselleşme, hem eşitliği vaat eder hem de bir umutsuzluğu ifade eder. Küreselleşmeye dinamizmini veren bilim ve teknolojideki gelişmelerdir. Fakat burada tartışılan bilim ve teknolojinin etkisiyle dünyanın çeşitli parçalarının ilişkililiği, etkileşimi ve bağımlılığının yönlendirici ilkelerinin ne olduğudur. İşte bu noktada dünyanın yeni düzeniyle ilgili eleştirel yaklaşımlar adeta bu düzeni yapı bozumuna uğratar. İnsanların günlük rutinleri içinde fark edemediği kuşatıcı bilgi-değer sistemini gösterir. Bu bilgi-değer sistemini kapitalizmin ideolojiler ve mitler yoluyla meşrulaştırdığı mekanik üretim ve tüketim sistemine bağlar. Bilginin küreselleşmesini kitle iletişim araçlarının manipüle ettiğini ortaya koyar.

KAYNAKLAR

- ADORNO, Theodor W. (2012), Kültür Endüstrisi, (çev. Nihat Ülner vd.), İstanbul: İletişim
- BELEK, İlker, (1997), Post-Kapitalist Paradigmalar, İstanbul: Sorun Yayınları.
- GEUSS, Raymond, (2002), Eleştirel Teori, İstanbul: Ayrıntı yay.
- GOLDMANN, Lucien, (1999), Aydınlanma Felsefesi, (çev. Emre Arslan) Ankara: Doruk Yay.
- GÖKBERK, Macit, (1996), Felsefe Tarihi, İstanbul: Remzi Yay.
- GÜNEŞ, Sadık, (1996), Medya ve Kültür, Ankara: Vadi Yay.
- FISKE, John, (1996), İletişim Çalışmalarına Giriş, (çev. Süleyman İrvan), Ankara: Ark Yay.
- HABERMAS, Jürgen, (1997), İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim, (çev. Mustafa Tüzel), İstanbul: Yapı Kredi Yay.

- HARVEY, David, (1999), Post-modernliğin Durumu, (çev. Sungur Savran), İstanbul: Metis Yay.
- HALL, Stuart, (1997), “İdeoloji ve İletişim Kuramı”, Medya-Kültür-Siyaset, (der. Süleyman İrvan), Ankara: Ark Yay.
- LYOTARD, J.F. (2000), Post-Modern Durum, (çev. Ahmet Çığdem), Ankara: Vadi Yay.
- MATTELART, Armand, (2004), Bilgi Toplumunun Tarihi, (çev. H.Yücel Altner), İstanbul: İletişim Yay.
- MUMFORD, Lewis, (1996), Makina Efsanesi, (çev. Fırat Oruç), İstanbul: İnsan Yay.
- SCHİLLER, Herbert, (1993), Zihin Yönlendirenler, İstanbul: Pınar Yay.
- SHOEMAKER, P. - REESE S.D. (1997), “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi”, Medya-Kültür-Siyaset, (der. Süleyman İrvan), Ankara: Ark Yay.
- SWİNGEWOOD, Alain, (1996), Kitle Kültürü Efsanesi, (çev. Aykut Kansu), Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- SWİNGEWOOD, Alain, (1998), Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, (çev. Osman Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- TİMİSİ, Nilüfer, (2003), Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi, Ankara: Dost Yay.
- TOFFLER, Alvin, (1996), Şok - Gelecek Korkusu, (çev. Selami Sargut), İstanbul: Altın Kitaplar Yay.
- TOLAN, Barlas, (1996), Toplum Bilimlerine Giriş, Ankara: Murat ve Adım Yay.